

Մ Ա Յ Ր Հ Ա Յ Ր Ե Ն Ի Ք Ո Ւ Մ

Լ. ԱՃԵՄՅԱՆ

Հ Ո Վ Հ Ա Ն Ն Ե Ս Ա Յ Վ Ա Ջ Ո Վ Ս Վ Ի

(Մահվան 50-ամյակին առթիվ)

Երկիրը նշեց մահվան 50-ամյակը հայ մեծ ժողովանկարիչին, որ իր անօրինակ տաղանդը ի սպաս դնելով բուռ ժողովրդին, փառքով պատկեց նրա գեղարվեստը, դասնալով նրա սիրելին, նրա պարծանքը կազմող հոյակապ անձնավորություններից մեկը: Այդ հիանալի ուրախությամբ և հպարտանքով նշեց նաև մեր ժողովուրդը, դավաճ դատությունը հիշելով այն մյուս տաղանդները, գուցե նաև հանճարները, որոնք դեռ օր ու արև չտեսած, անհետ կորան բռնության այն երկրներում, ուր բարբարոսության, տգիտության և մոլեռանդության շունչը խամրեցնում է ամեն արժեք:

Այվազովսկին ծնած էր 1817 թվին Ղրիմի Թեոդոսիա քաղաքում, ուր ծովը, իր հանդարտ ընկերներին, տարփոտ խանդավառությանը է գուրգուրում եզերքի խորակներն ու ժայռերը, իսկ հուզումի և բարկության ժամերին՝ մոլեգին հարվածներ է հասցնում իր հառաջընթացությունը խանգարող այդ արգելքներին, մոռնում ու գոռում, ջրի հսկա սյուններ բարձրացնելով դեպի երկինք:

Այվազովսկին Թյուրքիայից գաղթած հայ ընտանիքի զավակ էր, հաստատված այդ քաղաքում, ուր իր մանկությունն ապրեք էր փաղթականի աննպատակ պայմաններում: Այդ տարիքում նրա առաջին փորձերը պիտի լինեին մատիտով ընթերցանություններ հասարակ նկարներին, որոնց մեջ սակայն մի ընտանեկան բարեկամ ճարտարագետ՝ Կոխ, ապագա մեծ ժողովանկարիչն էր նկատել և պերսպեկտիվի դասերով նրա ընդունակու-

թյունները զարգացրել: Պատանի Այվազովսկին, հետևելով հանդերձ զավառական փարժարանի դասընթացներին, քիչ ժամանակ հետո ցույց է տալիս այնպիսի հառաջդիմություն Կոխի դասերում, որ ճարտարագետը գաղափար է հղանում նրան հանձնարարելու քաղաքագլուխ Կաշնաչեկին, ներկայացնելով նաև նրա մի քանի նկարները: Քաղաքագլուխը հմայվում է այդ նկարներից և ցանկություն հայտնում մոտիկից ծանոթանալ դեռատի արվեստագետի հետ:

Երբ պատանի Այվազովսկին հորը և Կոխի հետ ներկայանում է Կաշնաչեկին, ազարմացմամբ բացաբանչում է.

— Բայց սա նույն փնքն անցած շարաթվու երաժիշտն է, որին ես հանդիպեցի մի տան առաջը ջութակ ածելով զբաղած: Կաշնաչեկը հետո սպասում է, թե ի՞նչպես իր՛ն նկատելուն պես, նա թաքցել է ջութակը, բայց իր պահանջումով վերսկսել է նվագել և երկար ունկնդրելուց հետո հեռացել:

Քաղաքագլուխը նույն օրը նկարչական ընտիր նյութեր է նվիրում փոքրիկ Հովհաննեսին, իր պաշտպանության տակ առնում նրան և արտոնում բարեկամություն հաստատել իր զավակի հետ:

Մի տարի հետո, 1830 թվին, երբ Կաշնաչեկը ընդհանուր նահանգապետ է նշանակվում Տավրիկյան նահանգներին և հաստատվում Սիմֆերոպոլ քաղաքում, հետո է վերցնում իր պաշտպանյալ փոքրիկին և իր զավակի հետ աշակերտ արձանագրում տե-

ղական դիմնազիայում: Ընդլայնվում է պատանի Հովհաննեսի բարեկամական շրջանակը, ծանոթանում է Ֆեոտոր Դիմիտրիևիչի հետ և մի օր նրան նվիրում է մի նկար՝ «Աղոթքով զբաղած մի խումբ հրյաներ»: Նվիրելով պատանին նկարը ցույց է առնում մորը, որ համայնած, ստանձնում է նրա ապագան հաստատ հիմքերի վրա դնելու հոգսը և հավաքելով նրա նկարները, ուղարկում է Մոսկվա, իր ծանոթներին Գոնչի ճարտարագետին, ինչդրելով ներկայացնել նրանք արքունիքին ու բարեխոսել դեռափթիթ պատանու համար: Ծառտարագետը

Հովհաննես Այվազովսկի

կատարում է հանձնարարությունը և ահա մի գեղեցիկ օր հրամայվում է իշխան Վոլկոնսկուն, — որի միջամտությամբ էր դիմել Դիմիտրիևիչի մայրը, — պատանի Հովհաննեսին տեղավորել Պետերբուրգի Գեղարվեստական ակադեմիան (1833 թ.):

Այստեղ, սակայն, ապագա մեծ ծովանկարիչին սպասում էին դժվարություններ, որոնց ամենածանրը նախանձն էր մի ֆրանսիացի ուսուցիչ, որ չէր ներքի իր աշակերտին՝ գերազանցել իրեն: Բայց Այվազովսկին անվկանդ շարունակում է իր վե-

րելքի ուղին և արքունիքի կողմից արձանանում 1,000 ռուբլի պարգևի և կայսեր կողմից ուղեկից նշանակվում իշխան Կոնստանդին Նիկոլայևիչին, որը — մի նավային պտույտ պիտի կատարեր դեպի Ֆիննական ծովածոցը: Եվ այստեղից էլ սկսվում է Այվազովսկու փառքի շրջանը:

1839 թվին Այվազովսկին ավարտում է իր ուսումը Ակադեմիայում՝ «Առաջին կարգի նկարիչ» տիտղոսով, ընդհանուր համակրություն ստեղծելով մայրաքաղաքի զարգացած դասի մեջ: Ռուսական արվեստի այս հանձարեղ ներկայացուցչի համբավը, անցնելով երկրի սահմանները, տարածվում է Եվրոպայում, ապա ողջ աշխարհում, մանավանդ 1842 թվի Վենետիկի և 1843 թվի Փարիզի իր ցուցահանդեսներից հետո: 1845 թվին Այվազովսկին ուսուց կառավարությունից պատվովում է Ս. Աննայի Գ, իսկ մի տարուց հետո, Ա. աստիճանի ասպետության պատվանշանով, անդամ է ընտրվում Ամստերդամի Արքունական գեղարվեստների ակադեմիային (1847 թ.). ֆրանսիական կառավարությունը նվիրում է նրան Պատվո Վեդենի խաչ, հայտնելու համար իր հիացումը Փարիզում կազմակերպած նրա երկրորդ ցուցահանդեսից հետո (1857 թ.): Վերջապես, նա նշանակվում է ուսուցիչ Պետերբուրգի Գեղարվեստների ակադեմիային, որին աշակերտել էր նա վեց տարի՝ 1833 — 1839 թ. թ.: Պետերբուրգի կայսերական ակադեմիան, ի գնահատություն ուսական արվեստի այս մեծ վարպետին, 1887 թվին փառաշուք հանդեսներով տոնում է իր նախկին աշակերտի հիանամյա գործունեության հոբելյանը, իսկ տասը տարուց հետո (1897 թ.), Թեոդոսիան է փառաբանում իր մեծապանչ զավակին, նրա 60-ամյա գործունեության համար: Այվազովսկու կուրծքը զարդարվում է «Ալեքսանդր Նևսկի» բարձր պատվանշանով, որին շատերը չեն որ սրժանացել են:

Իր կյանքի վերջին տարիներին նա ապրեցավ ծննդավայր Թեոդոսիայում, մինչև վերջը չձգելով վրձինը, որ այնքան հրաշալիքներ էր արտադրել, ու մեռավ 1900 թվի ապրիլի 29-ին, վերջնականապես բաժանվելով ծովից, որի ամենի խոռվքին ու թովիչ հանդարտության աննախընթաց նկարիչը եղած էր միշտ:

Իր նկարները: Ահա՛ մի քանիսը նրա նշանավոր ստեղծագործություններից: Բայց այստեղ խոսքը ամենք Մ. Պարսամովին՝ Թեոդոսիայի Ի. Կ. Այվազովսկու անվան պատկերասրահի դիրեկտորին, որ ամենից ավելի ձեռնհաս է այդ մասին:

«1839 թվականին, — գրում է Մ. Պարսամովը՝ — Ն. Ն. Ռայեկովսկու հրավերով նկարիչը մասնակցեց ռազմա-ծովային էքսպեդիցիային և նկարեց իր առաջին Բատալիան՝ «Ջովատի դեսանտը Սուպաշի հովտում»:

«1840 թվականին Ալվազովսկին մեկնեց արտասահման: Նա այն ժամանակ արդեն Ակադեմիայի սակավափորձ աշակերտ չէր, այլ փայլուն վարպետ, որը յուրացրել էր ռուսական գեղանկարչության նվաճումները: Նա ռուս գրականության և երաժշտության մեջ լավ ծանոթ մարդ էր, առաջավոր, պրոկրեսիվ մտքի տեր: Նա արդեն այդ ժամանակ նտեղծել էր «Մովսիք» նշանավոր նկարը, որն այժմ գտնվում է Տրետյակովյան պատկերասրահում:

«Մեկ տարուց հետո Ալվազովսկին Իտալիայում դարձավ ամենաժողովրդական նկարիչը: Նրա ստեղծագործության մասին գրում էին ընդարձակ հոդվածներ, նրան նմանվում էին: Ալվազովսկին հպարտանում էր այն բանով, որ արտասահմանում խոնարհվում են ռուսական արվեստի հաջողությունների առաջ:

«Ալվազովսկին նկարել է միայն ծով, բայց նրա նկարների սյուժեներում մեծ բազմազանություն կա: Նկարիչը խոր կերպով ուսումնասիրել է ծովի կյանքը, գիտի ծովը, նրա բոլոր բազմազան ձևերով, կոլորիտի քմահաճ փոփոխականությունը:

«Ալվազովսկին ըմբռնեց ծովի շնչառության անորսալի ութիմը, ծովային ալբերսիման զարկը, զբայց ծովային տարերքի վեհությունը և գեղեցկությունը: Այդ է վկայում թեկուզ և «Սև Մով» նկարը, որի մասին կրամսկոյը գրել է. «Սա ամենահոյակապ նկարներից մեկն է, որ ես գիտեմ»:

«Ալվազովսկու ստեղծագործության մեջ լայնորեն արտացոլված են ռուսական ռազմա-ծովային նավատորմի թե՛ աշխատանքային առօրյան և թե՛ հերոսական գործերը: Ալվազովսկու պատանեկական հիշողությունների հետ է կապված «Մերկյուր»՝ երկկայմանի առաջատանավի փառապանծ մարտը թյուրքական նավերի դեմ 1829 թվականին:

«Իր կյանքի վերջում Ալվազովսկին հիանալի նկար պատրաստեց նվիրված այդ

ճակատամարտին: Ալվազովսկին ժամանակակից է եղել Սինոպի ճակատամարտին և երկու անգամ նկարել է այն:

«1854 թվականին նա գտնվում էր պաշարված Սևաստոպոլում, ռուս հերոսական ծովայինների հետ: Հետագայում նա տվեց մի շարք նկարներ, որոնք պատկերում են Սևաստոպոլը 1854—1855 թվերի պաշտպանության օրերին:

«Ալվազովսկին աշխարհում առաջինն է նկարել շոգենավերի մարտը՝ կապիտանելիտեանտ Բուտակովի հրամանատարության տակ գտնվող «Վլատիմիր» ֆրեգատի մարտը թյուրքական տասնթնգանոթավոր «Փերվազ Բահր» շոգենավի հետ: Ալվազովսկին իր ստեղծագործության մեջ արտացոլել է ոչ միայն ծովային նավատորմի կյանքից վերցրած իրադարձությունները, որոնց ժամանակակից ու ականատես է եղել ինքը, այլև հայտնի ճակատամարտերի մեծ մասը, որոնք տեղի են ունեցել ռուսական նավատորմի ամբողջ պատմության ընթացքում, սկսած «Օլեգի արշավանքից Ցարգյուրի վրա»:

«Ալվազովսկին կրեք գործ նվիրել է Պետրոս Առաջինին և այն ժամանակվա ռուսական նավատորմին: Նա պատկերել է նաև Չեչմեի նշանավոր ճակատամարտը:

«Ալվազովսկին նկարել է 1827 թվականի հոկտեմբերի 8-ին տեղի ունեցած նավային ճակատամարտը, երբ ռուսական նավատորմն իր վրա ընդունեց թյուրքական և եգիպտական միացյալ նավատորմի զլխավոր հարվածը:

«...Մեր ժողովուրդը գիտե, զնահատում և սիրում է այլազովսկու ստեղծագործությունը, որը բռնել է ժամանակի քննությունը: Հարյուր տարի առաջ Ալվազովսկին տվեց իր նշանավոր նկարը, «Իններորդ արիքը»: Այսօր մեր երկրում յուրաքանչյուր դպրոցական գիտե այդ նկարը: Դրա մեջ է Ալվազովսկու արվեստի անթառամ երիտասարդություն, կենսալիություն և անմահության երաշխիքը»:

Երևանի մեր Հայկական ՍՍՌ Պետական մատենադարանը մեծ արվեստագետից ունի հանրաժանոթ «Քառս» և «Նոյի վայրէջքը Արարատից» նկարները և ուրիշ երկու պատաններ, իսկ պատկերասրահը նրա բազմաթիվ ստեղծագործությունները:

1. Սովետական Հայաստան, 1 մայիսի 1950 թ.: